תנ"כון

tenachon

De Profeten, meegelezen met de leraren van Talmoed en Midrasj en met de grote Joodse verklaarders van de Middeleeuwen tot heden

4

Samengesteld door Eli Whitlau in nauwe samenwerking met Rabbijn Yehuda Aschkenasy en met medewerking van drs. Dodo van Uden en dr. Marcus van Loopik

B. Folkertsma Stichting voor Talmudica Burgemeester Lambooylaan 18 1217 LD Hilversum Telefoon (035) 219406

Het tweede boek Sjmoe'el

Sjmoe'el 2,2 / 2Samuel 2:2-einde

NB In vele vertalingen zijn de verzen 19:1-44 te vinden onder 18:33-19:43

Op blz. 33 hebben we erop gewezen dat de twee boeken Sjmoe'el in feite één boek zijn. Dat het in twee boeken is verdeeld is overigens wel begrijpelijk. Het eerste boek behandelt de opkomst van het koningschap en eindigt met de dood van de eerste koning (Sja'oel), in zijn strijd met de man die de tweede koning zal zijn (David). Het tweede boek is geheel aan David gewijd: de hoofdstukken 1-8 aan zijn glorietijd, de overige hoofdstukken aan zijn neergang. De hoofdstukken 1Kon. 1-2:11 vormen zowel de epiloog van het boek Sjmoe'el als de inleiding tot het Koningenboek, en verbinden beide boeken.
Hieronder nu eerst een overzicht van het tweede Sjmoe'elboek, tot en met de inleiding tot het Koningenboek. We volgen daarbij weer vrijelijk Tsvi Adar in zijn boek *Hasipoer hamikraiet*.

De hoofdstukken 2-8: Davids glorietijd

De snelle opkomst van David aan het hof van Sja'oel dankt hij aan zijn betoverende en moedige persoonlijkheid: *vaardig in het snarenspel, een held, een krijgsman* (1Sam. 16:18). In alles is God met hem. Maar wanneer na de dood van Sja'oel de weg tot het koningschap voor hem geopend wordt, verloopt zijn opkomst niet meer als het ware 'vanzelf', zoals in het begin. Nu is God met hem omdat hij zichzelf weet te helpen. De hoofdstukken 2-8 tonen ons David nu als een politicus en een diplomaat, die al zijn schreden doordenkt tot hij het koningschap over Israel bereikt. En hij voert de oorlogen van Israel tot hij het volk van de Filistijnen verlost en Israel tot een machtige mogendheid maakt.
De hoofdstukken 2-4 laten zien hoe de strijd om de overdracht van het koningschap ook na Sja'oels dood doorgaat. In 2:4 zalven *de mannen van Jehoeda* David tot *koning over het huis Jehoeda.*
Avner, de bevelhebber van Sja'oel zet Iesj-Bòsjet, een zoon van Sja'oel, op de troon over het overige Israel (2:9). *En het was een lange oorlog tussen het huis van Sja'oel en het huis van David* (3:1). Hoewel deze strijd heel Davids leven duren blijft *werd David gaandeweg sterker, terwijl het huis van Sja'oel gaandeweg verzwakte* (3:1). David hoefde aan deze strijd zelf niet actief deel te nemen. De broederstrijd tussen beide partijen concentreert zich rond Avner (voor de partij van Sja'oel) en Joav (voor David). Het huis van Sja'oel raakt door een onderlinge twist verdeeld. Avner die Iesj-Bòsjet voor het oog der wereld op de troon heeft geholpen wil zijn eigen macht

Overzicht boek

1 De strijd tussen het huis van Sja'oel en David 2-4
2 David koning over heel Israel 5:1-5
3 David verovert Jerusalem en brengt de ark daarheen 5:6-6
4 David wil de Tempel bouwen 7
5 Oorlogen van David 8-10
6 David en Bat-Sjèva 11-12
7 Amnon en Tamar, 13
8 Opstand van Avsjalom 14-18
9 David terug in Jerusalem 19
10 Opstand van Seva 20
11 David en de Giv'onieten 21
12 Davids danklied 22-23
13 De volkstelling 24

Inhoud

Het tweede Boek Sjmoe'el 49
Sjmoe'el en Kronieken 50
Uit het gebedenboek 50
De gezalfde van de Eeuwige 51
De ark nog éénmaal meegenomen 52
Twee arken? 52
De ark naar Jerusalem 53
Dankgebed van David 53
David en de Tempel 55
Midrasj rond hoofdstuk 7 55
Natan de profeet
Omhoogvliedende letters 57
De grootheid van David 58
Natan en David 58
Davids grootste zonde 59
Tamar en Joseef 59
Davids laatste woorden 60
David en de Giv'onieten 61
De volkstelling 61
Davids lofzang 63
Lernen met *Tenachon* 64

versterken en verlangt van Iesj-Bòsjet hem de bijvrouw van Sja'oel te geven, symbool voor de overdracht van het koningschap aan hem.
Wanneer Iesj-Bòsjet weigert deserteert Avner naar David (3:6v) en zegt hem: *mijn hand zal met je zijn, om heel Israel tot jou te doen keren* (3:12), kennelijk onder voorwaarde dat hij zijn veldheer worden zal. Nu is het uur voor David aangebroken om Michal, Sja'oels dochter van Iesj-Bòsjet terug te eisen, als symbool van de overdracht van het koningschap aan hèm. Avner laat Iesj-Bòsjet nu openlijk varen en pleit bij de oudsten van Israel om David tot koning uit te roepen (17-19) maar wordt door Joav gedood. Naar hij zegt omdat Avner Assaeel gedood heeft (2:21v), maar vooral om zijn veldheerschap bij David veilig te stellen (om dezelfde reden doodt hij in hoofdstuk 20, tijdens de opstand van Sjèva de zoon van Bichri, ook Amasa). Daarmee is de sterke man van het huis van Sja'oel uit de weg geruimd. David laat het volk echter weten *dat het niet vanwege de koning was om Avner, de zoon van Neer te doden* (3:37). Nu rest van het huis van Sja'oel alleen nog de marionettenkoning Iesj-Bòsjet. Om in de gunst van David te komen doden de zonen van Rimmon Iesj-Bòsjet. Maar David laat ze executeren, alweer om heel Israel duidelijk te maken dat hij aan deze euveldaad geen deel had gehad. Aldus het voorlopige slot van een reeks autonome ontwikkelingen die David met schone handen het koningschap over heel Israel bezorgt (5:1 ev.).
In hoofdstuk 5 verovert David Jerusalem (4-9) en maakt het tot de hoofdstad van een verenigd rijk. Hij bevecht de Filistijnen en verslaat ze over het gehele front van *Gèva af tot je komt bij Gèzer* (17-25). Hierna breidt hij de grenzen van het rijk uit (hoofdstuk 8). Maar alvorens daar aan toe te komen, vernemen we in 6 en 7 eerst uitvoerig hoe hij de ark naar Jerusalem brengt en er de Tempel wil bouwen. En wel om Jerusalem niet alleen tot het politieke, maar ook tot het godsdienstige centrum van het volk te maken, en beide voor altijd met elkaar te verbinden. Hoezeer David zich één voelt met het volk blijkt uit de tegenstelling tussen het enthousiasme van David en de aristocratische reaktie van Michal (6:19-23).
De lijn van David begon met zijn plotselinge en stralende opkomst aan het hof van Sja'oel. Dat was de eerste fase in zijn leven. In de tweede fase zien we hem zich terugtrekken en zich stalen in de woestijn, zonder enige nationale positie. In de derde fase, die we zojuist bespraken, zien we de lijn weer opgaan, tot de hoogste hoogte waartoe een verkorene Gods kan stijgen. Nu volgt de vierde fase, die van Davids neergang.

De hoofdstukken 9-20: Davids neergang

David valt niet omdàt hij zo hoog gestegen is. Hij valt omdat hij zijn welslagen aan zichzelf ging danken in plaats van aan God. En omdat hij in zijn trots de morele grenzen van de menselijkheid te buiten ging. En het is terwille van die morele menselijkheid dat God de mens geschapen heeft. Dit bijbelse mensbeeld komt indrukwekkend tot uiting in de woorden die de profeet Natan tot David richt:

Zo sprak de Eeuwige, de God van Israel: Ik ben het die je gezalfd heeft tot koning over heel Israel. Ik ben het die je gered heeft uit de hand van

Sjmoe'el 2 en Kronieken

In 1Kronieken 10-22 vinden we een aantal passages die de geschiedenis van David nog eens, en vaak anders vertellen. We zullen daarop nu en dan wijzen. Over de verschillen merkt Abravanel op: 'De profeten die de eerste profetische boeken schreven, vonden allerlei verhalen die in die dagen waren geschreven door richteren of koningen of andere wijzen en schrijvers. Uit dit materiaal stelden ze onder Goddelijke inspiratie hun boeken samen, door bepaalde dingen over te nemen en andere te laten vallen, zodat het accent kwam te liggen op de fundamentele lessen die voor alle generaties gelden. En dat maakt ze tot profetische boeken. Deze boeken leren ons de wegen Gods en het ontzag voor Hem, en daarom komt daarin alleen voor wat voor dit doel noodzakelijk is. Toen Ezra Kronieken samenstelde, deed hij dat niet onder profetische inspiratie. Hij vond dingen die de profeten niet hadden vermeld, maar die hij toch aan de vergetelheid wilde ontrukken. Vandaar de naam *Kronieken*.' En daarom staan ze in Tenach bij de Geschriften en niet bij de Profeten (vgl. p. 3).

Uit het gebedenboek

2Sam. 24:14: *David zei tot Gad: Zeer benauwt het me. Laat ons toch in handen van de Eeuwige vallen, want Zijn erbarmen is groot. Maar in handen van mensen, laat me daarin niet vallen.*
Wanneer David na de overtreding van de volkstelling (zie p. 61) de keus krijgt gestraft te worden door mensen dan wel rechtstreeks door God, kiest hij met deze woorden voor de straf van God. Deze woorden vormen de inleiding tot het dagelijks smeekgebed, dat voortgaat met deze woorden:

Barmhartige en genadige, tegen U heb ik gezondigd. Eeuwige vol erbarmen erbarm U over mij en aanvaard mijn smeken.

Daarna zeggen we dan Ps. 6 (zie Dasberg-sidoer p. 60).

Sja'oel, Ik heb je het huis van je heer gegeven en de vrouwen van je heer in je schoot, Ik heb je het huis Israel en Jehoeda gegeven, en was het te weinig, dan had ik nog dit of dat erbij gevoegd – waarom heb je het Woord van de Eeuwige veracht door het kwade in Zijn ogen te doen? Oeria de Chittiet heb je geslagen met het zwaard en zijn vrouw je genomen tot je vrouw. Hem heb je door het zwaard van de zonen van Ammon gedood: voortaan zal het zwaard van je huis niet meer wijken, omdat je Mij hebt bespot en de vrouw van Oeria de Chittiet hebt genomen zodat ze werd tot jouw vrouw. (12:7-10).

Het eerste deel van deze rede gaat in op wat David dank zij de liefde Gods verworven heeft, vat in feite heel zijn leven samen tot de geschiedenis met Bat-Sjèva. Het tweede deel schildert het geestelijke en morele falen van David als een falen waarmee hij zelf zijn hele leven omver haalt.
De eerste zin van het verhaal (11:1) leert ons het tijdstip van het voorval: het seizoen waarin oorlog kon worden gevoerd. In 2 ziet David Bat-Sjèva zich baden en begeert hij haar. In de derde informeert hij wie ze is. In de vierde laat hij haar halen naar zijn paleis, ligt hij bij haar en stuurt hij haar weer terug. In de vijfde laat ze hem weten zwanger te zijn. In de zesde laat hij haar echtgenoot terugkomen van het slagveld om haar zwangerschap daarmee een vanzelfsprekende verklaring te geven en zichzelf aan de verantwoordelijkheid te onttrekken. Oeria gaat echter niet naar zijn huis, maar blijft bij David: *Joav en de dienaars van mijn heer zijn in het veld gelegerd! Zou ik dan naar huis gaan om te eten en te drinken en bij mijn vrouw te liggen?* (11). Tegenover het opportunisme van David staat het idealisme van Oeria de Chittiet (een niet-Israelitische huurling); tegenover het verraad van David aan iemand die voor hem ten oorlog gaat, staat de trouw van de Chittiet aan zijn taak; tegenover de onbeheerste begeerte van David de zelfbeheersing van Oeria. Wanneer Oeria zich niet laat vermurwen, kiest David een andere weg om de zwangerschap een vanzelfsprekende verklaring te geven: Oeria te laten omkomen en Bat-Sjèva zelf tot vrouw te nemen. Op het overspel volgt nu de moord, verhuld als een dood op het slagveld. Nadat deze toeleg geslaagd is (ten koste van een aantal van Davids eigen soldaten!), lijkt alles goed voor David te zijn afgelopen en denkt hij te kunnen terugkeren tot de orde van de dag. Gewetenswroeging lijkt hij niet te hebben. Het hoofdstuk eindigt echter op een heel andere noot: *Maar de zaak die David gedaan had was kwaad in de ogen van de Eeuwige* (27).
Uit deze woorden blijkt dat het falen zijn consequenties hebben zal. Op de zonde volgt onherroepelijk de straf. Maar dan volgt (12:1) *En de Eeuwige stuurde Natan naar David.* Naast het proces zonde-straf wordt nu nog een ander proces gesuggereerd: van vermaning-omkeer-vergeving. Deze twee processen, die in het hart staan van alle profetie, staan ook in het hart van de hoofdstukken 11 en 12. In 11 vernemen we de zonde, in 12 de vermaning, de omkeer, de vergeving en de straf. Natan kleedt de vermaning in de vorm van een morele gelijkenis en David reageert daarop door zijn eigen doodvonnis uit te spreken (12:5). Natan laat het niet bij de onthulling van Davids zonde, maar geeft er ook de bron van aan: de hoogmoed. David beseft zijn zonde en keert daarmee terug tot het

De gezalfde van de Eeuwige
De uitdrukking 'gezalfde van de Eeuwige' (*masjiach haSjem*) als aanduiding voor de koning, is afkomstig van David. David gebruikt de uitdrukking voor het eerst in 1Sam. 24:7, wanneer zijn soldaten hem zeggen dat hij Sja'oel nu doden kan (vgl. p. 46): *Het zij verre dat ik dit zou doen aan mijn heer, de gezalfde van de Eeuwige, dat ik mijn hand naar hem zou uitsteken. Want hij is de gezalfde van de Eeuwige!* Halachisch gesproken is er geen verschil tussen het doden van een willekeurig mens en het doden van een koning. Het verbod op moord is al uitdrukkelijk aan Noach gegeven (Gen. 9:6): *Want in het beeld Gods maakte Hij de mens.* David wil Sja'oel echter niet doden en wil dat ook anderen dat niet doen, *Want hij is de gezalfde van de Eeuwige!* En met nog meer nadruk in 2Sam. 1:14-15: *Hoe heb je niet gevreesd je hand uit te strekken om de gezalfde van de Eeuwige te verderven! (–) Je bloed zij op je hoofd, want je mond heeft tegen je getuigd: Ik heb de gezalfde van de Eeuwige gedood.*
In zijn verklaring van de term 'gezalfde van de Eeuwige' wijst Abravanel op het praktische nut van de nieuwe term: 'Het lijdt geen twijfel dat David erop uit was het koningschap te beschermen en niet te gemakkelijk over de eer van de koning te denken. Hij sleep er een lering mee in die hem zelf later van pas zou komen. Vandaar dat hij de Amalakiet die Sja'oel gedood had ter dood liet brengen, zoals ook de mannen die Iesj-Bòsjet hadden vermoord.'
Dit suggereert dat David er een persoonlijk belang bij had. We kunnen de uitdrukking echter beter zien in het licht van het koningschap van het huis van David als voorafschaduwing van de Masji'ach, waarvan God zegt: *Jouw troon zal vast staan tot in eeuwigheid.* Davids laatste woorden (2Sam. 23:1) onderstrepen dit verband. (Zie p. 58 waar we deze woorden bespreken, alsook p. 53 over het dankgebed van David en p. 37.)

domein van de morele menselijkheid. Natan zegt dat God hem vergeeft, en dat het zelf uitgesproken doodvonnis wordt opgeheven. Maar ook dat de vrucht van de zonde, het kind dat eruit geboren wordt, zal sterven. De rest van het hoofdstuk verhaalt de reaktie van David op de ziekte en de dood van het kind. En ook uit die reaktie zien we dat David is teruggekeerd tot het domein van de menselijkheid. De begeerte naar Bat-Sjèva en het gevoel van straffeloze almacht heeft hem van de menselijkheid verwijderd; het stervende kind heeft hem er naar teruggebracht en hem geconfronteerd met zijn onmacht tegenover de dood.
Maar er is een tweede slot aan het verhaal. In 12:24 volgt de geboorte van Sjlomo, de zoon van Bat-Sjèva, en ditmaal staat er *En de Eeuwige had hem lief.* Sjlomo wordt de derde koning. David wordt vergeven. De rest van zijn leven staat in het teken van de ommekeer en van het dragen van de consequenties van zijn overtreding. In zijn oprechte ommekeer wordt hij een voorbeeld voor alle geslachten, en wellicht schuilt daarin Davids werkelijke grootheid.
De volgende hoofdstukken vertellen wat David als straf voor zijn overtreding overkwam. Na de dood van het kind, volgt in 13 het verhaal van Amnon, wiens begeerte naar een verboden vrouw tot een drama leidt, dat Tamars leven verwoest en Amnon de dood doet vinden door de hand van zijn broer Avsjalom, die bovendien een mededinger naar de troon van zijn vader in hem ziet. Na deze broederstrijd, die een dubbele slag betekent voor David als vader, volgt de botsing tussen David en Avsjalom. David verbant hem, maar verlangt dan weer naar hem, en laat hem terugkeren. Dan echter wordt de woede van David tegen hem opnieuw gewekt en wil hij hem niet zien. En wanneer hij zich tenslotte met hem verzoent (*en de koning kuste Avsjalom,* 14:33), staat de zoon op tegen de vader. Avsjalom probeert met geweld de troon van zijn vader over te nemen. De opstand van Avsjalom leidt tot een soort opstand van het volk tegen David. Davids wijsheid en zij die hem trouw bleven verijdelen de opstand, maar ten koste van de dood van Avsjalom (door de hand van Joav!). De dood van zijn geliefde zoon treft David zo mogelijk nog zwaarder dan diens gewapende opstand tegen zijn koningschap. Dit alles, tot en met de hernieuwde opstand van Sjeva ben Bichri, overkomt David via een keten van 'natuurlijk' uit elkaar voortvloeiende gebeurtenissen, die zelf hun oorsprong vinden in Davids overtreding. Alleen David en wij lezers herkennen er de hand Gods in. Gods bestier doet David echter terugkeren naar Jerusalem en hergeeft hem het koningschap, tot *de koning David oud was, hoog in jaren gekomen,* de zin waarmee het boek Koningen begint.
De hoofdstukken 21-24 vertellen nog enkele voorvallen uit Davids koningschap en onderbreken in feite het verhaal van zijn leven, dat zijn besluit vindt in de eerste hoofdstukken van het Koningenboek. Deze hoofdstukken verhalen de overdracht van het koningschap aan Sjlomo, ook al verloopt dat niet zonder nieuwe schokken. Het verhaal over Adonia illustreert nogmaals het centrale thema van de overdracht van het koningschap, en het lijden dat daarmee gepaard gaat.

De ark nog éénmaal meegenomen (2Sam. 15)
Sinds David de ark terugbracht naar Jerusalem, werd hij nooit meer op krijgstochten meegenomen, zo schreven we op p. 39. Toch werd hij nog éénmaal uit Jerusalem gehaald. Toen David voor Avsjalom uit de stad moest vluchten (2Sam. 15:24 ev.) namen de priesters de ark mee, denkende dat de ark David wel zou beschermen. Opnieuw werd de ark dus als een soort fetisj gezien. David waakte echter voor de eer van de ark, en vreesde dat hem een zelfde lot zou kunnen toevallen als toen men de ark uit Sjilo mee ten strijde nam, om er de overwinning op de Filistijnen mee te bewerken (1Sam. 4). Hij zei: *Breng de ark Gods weer naar de stad. Wanneer ik gunst zal vinden in de ogen van de Eeuwige, dan zal Hij me terugbrengen en me hem laten zien, met Zijn Woning,* waar zich de ark bevindt. En zo niet, wat helpt me dan de ark! (15:25-26).

Twee arken?
In jSjekaliem 6,9 redetwisten de chachamiem over de vraag of er één dan wel twee arken waren: 'Volgens Rabbi Jehoeda ben Lakiesj gingen in de woestijn twee arken met het volk mee. Een met de Tora [*dwz. met de stenen tafels*] en een met de scherven van de tafels die Mosjè had gebroken. De ark met de Tora bleef in de Tent, zoals er staat: *en de ark van het verbond van de Eeuwige en van Mosjè week niet uit het midden van het kamp* (Num. 14). De andere, met de scherven, ging voor hen uit in de strijd [*vgl. Num.* 10:33-35]. Maar de rabbijnen besloten: er is er maar één, en alleen in de dagen van Eli ging hij mee en werd hij [*door de Filistijnen*] meegenomen.'
Voor beide visies zijn argumenten aan te voeren. Voor Ramban en Abravanel is er maar één ark, met zowel de gehele tafelen, als met de brokstukken van de eerste. In de hele Tora is immers steeds alleen sprake van 'de ark'. Rasji en Radak neigen echter tot de andere visie.

De ark naar Jerusalem

Nadat David door heel Israel tot koning uitgeroepen is (5:1-3), Jerusalem veroverd heeft (5:6-10) en de Filistijnen een beslissende slag heeft toegebracht, brengt hij de ark naar Jerusalem (hfdst. 6) en vraagt hij God een Tempel voor Hem te mogen bouwen (hfdst. 7). Op laatstgenoemde hoofdstukken gaan we nader in. Eerst hoofdstuk 6:

6:2 *En David maakte zich op en ging met al het volk dat met hem was, uit Ba'alé Jehoeda, om vandaar op te brengen de ark Gods, waarover is uitgeroepen de Naam, de Naam van de Eeuwige Tsevaot, zetelend op de cheroeviem.*

Waarom tweemaal 'de Naam'? Abravanel, die we hieronder grotendeels volgen, verklaart: éénmaal wegens de wonderen die de ark bij de Filistijnen gedaan heeft (1Sam. 5) en eenmaal wegens de wonderen die Hij Israel gedaan heeft.

De ark wordt op een nieuwe wagen geplaatst (nooit eerder voor iets anders gebruikt), getrokken door koeien (zoals blijkt uit 6), die nog geen juk op zich hebben gehad (net als in 1Sam. 6:7).

En Oeza en Achio, de zonen van Avinadav leidden de nieuwe wagen, dwz. ze geleidden de koeien. *David en heel het huis Israel speelden voor de Eeuwige* op allerlei muziekinstrumenten. Maar toen ze kwamen bij de dorsvloer van Nachon gleden de koeien uit. Oeza was bang dat de ark van de wagen glijden zou: *hij strekte zijn hand uit naar de ark Gods en greep hem vast. En de woede van de Eeuwige ontvlamde tegen Oeza en God sloeg hem daar om deze vergissing, en hij stierf daar, naast de ark Gods* (7).

Wat was Oeza's vergrijp? In de eerste plaats moet de ark door de Levieten op de schouders worden gedragen (Num. 7:9), en het was dus al een vergrijp dat ze hem op een wagen laadden. De Filistijnen deden dat wel, maar die kenden de Tora niet en van hun gebruiken moet afstand worden genomen. Volgens de midrasj (Bemid. R. 4) zou Achitofel (zie 2Sam. 15:12) David daarop gewezen hebben: 'Weet je dan niet van Mosjè dat de Levieten de ark uitsluitend op de schouders dragen?' Ook een vergissing ten aanzien van de Tora wordt in Pirké Avot 4,13 als een overtreding aangemerkt, want het wijst op een onvoldoende kennis van de geboden. Bovendien horen ook de Levieten de ark niet aan te raken. Ze dragen hem niet rechtstreeks op de schouder, maar op draagbomen. In de derde plaats wàs Oeza niet eens een Leviet, en *ieder die nadert tot de Woning Gods zal sterven* (Num. 17:28). Zie ook *Tenachon over de Tora* 16, p. 258.

Volgens de chachamiem (bSota 35a) lag de zonde van Oeza in zijn gebrek aan vertrouwen. Hij was bang dat de ark ter aarde zou vallen, en zonder steun van de dragers niet op zijn plaats zou blijven. 'Zei de Heilige Hij zij gezegend: Oeza! De ark [*staande voor de geboden Gods*] draagt zijn drágers, zou hij zichzelf niet kunnen dragen?!' David is ontzet door het voorval, dat in feite het gevolg is van zijn eigen onzorgvuldigheid: en *David ontvlamde*, nl over zichzelf, dat hij niet gehandeld had volgens de voorschriften van de Tora. Hij durft de ark daarom niet naar Jerusalem te brengen, maar brengt hem naar het huis van Oveed-Edom, die een Leviet was (zie 1Kron. 28:8). Wanneer hij merkt dat de Eeuwige het huis van Oveed-

Dankgebed van David

Uit dankbaarheid voor Gods hulp en de belofte van een eeuwig koningschap (7:10 ev.) heft David voor de ark in de tent van samenkomst een dankgebed aan (7:18 ev.). David geeft hier een voorbeeld voor alle generaties. Een Jood richt zich in zijn gebed naar de plaats waar zich eens de ark en de Tempel bevonden. En hij richt zich alleen op God, zoals een onderdaan bij het naderen van de troon zijn blikken vol ontzag alleen op de koning richt.

Eens werd Rabbi Akiva in de synagoge opgeroepen om uit de Tora te lezen. Tot verbazing van zijn leerlingen voldeed hij niet aan dat verzoek. Buiten ontspon zich deze discussie: 'Waarom is de meester niet opgestaan?' Hij antwoordde: 'Omdat ik me niet had voorbereid.' Dit horende verbaasden ze zich nog meer. Hij zei: 'David bad niet voor het aangezicht van de Eeuwige voor hij zijn geest tot rust had gebracht. Pas toen hij zich had voorbereid ordende hij zijn gebed. Want er is gezegd; *Toen ging koning David naar binnen en zette zich neer voor het aangezicht van de Eeuwige.* Pas nadat hij zichzelf tot rust had gebracht zei hij; *Wie ben ik, Eeuwige God* enz.' (*Jalkoet Sjim'oni* ter plaatse).

David ging verder met de woorden *en wat is mijn huis* (18) en dankte daarmee dat zijn familie tot Israel mocht behoren. Hij dankte God voor Zijn ruimhartige toepassing van de Tora, door alleen manlijke nazaten van Ammonieten en Moabieten buiten te sluiten (vgl. Deut. 23:3-4 en zie *Tenachon over de Tora* nr. 26 p. 416), zodat ook zijn Moabitische voormoeder Roet in het volk kon worden opgenomen. Hoeveel temeer was Hij hem dankbaar dat God hem zelfs tot koning had laten zalven: *dat U mij tot hier hebt doen komen* (19).

David zag zichzelf als niet meer dan een schakeltje in de keten der geslachten, als een radertje in Gods schepping.

En dit was nog te gering in Uw ogen, Heer God, ook vanuit de verre

Edom wegens de ark zegent, brengt hij hem naar *de stad van David, met vreugde* (12). Het spel en de lichtzinnigheid van 5 hebben plaats gemaakt voor vreugde. Want het spel is van het lichaam en de vreugde is van de ziel. In 15 blijken de muziekinstrumenten te zijn verruild voor ramshoorns, een herinnering aan Sinaj. Uit 12 blijkt dat de ark nu niet meer op de wagen vervoerd wordt, maar gedragen wordt. En wel door Levieten, zoals we lezen in de paralleltekst in 1Kron. 15:26, en natuurlijk op de schouders met draagbomen. Nadat de ark zo zes schreden is gedragen, is het David duidelijk dat de ark de voorgeschreven eer is bewezen en brengt hij een dankoffer (13).

14-15 *en David danste met alle macht voor de Eeuwige, en David was omgord met een linnen kleed en David en heel het huis Israel brachten de ark op met gejuich en het geluid van de ramshoorn.*

De drievoudige vermelding van David onderstreept hoezeer hij in dit alles opging. Het linnen kleed is de kleding die bij de eredienst gedragen wordt.

De ark wordt nu gebracht *naar zijn plaats, temidden van de tent die David daarvoor gespannen had* (17), in navolging van Mosjè. Tot de Tempel gebouwd is, is de tent van oudsher de plaats voor de ark. David brengt opstijgoffers en dankoffers en zegent het volk. Dat de ark nu zijn plaats gevonden heeft in het centrum van het verenigde koninkrijk, wordt met eten en drinken gevierd.

Wanneer David thuiskomt, komt zijn vrouw Michal hem tegemoet met de schampere woorden: *Wat is de koning vandaag geëerd! Die zich vandaag onder de dienstmaagden van zijn dienaren bloot heeft gegeven, zoals een nietswaardige zich bloot geeft!* David antwoordt dat ze gelijk had gehad wanneer hij voor mensen gedanst had. Tegenover mensen heeft hij zijn waardigheid hoog te houden. Maar hij heeft gedanst voor de Eeuwige, en tegenover Hem is ook een koning niet meer dan 'de dienstmaagden van zijn knechten'. *Tegenover de Eeuwige, die mij verkoren heeft in plaats van je vader en in plaats van heel zijn huis (–), voor Hem wil ik dansen, en wil ik me nòg geringer dan deze keer maken.*

Volgens de midrasj (Jalkoet Sjim'oni) bedoelde Michal eigenlijk dit: 'Het koningschap van mijn vader was schoner dan het jouwe. Zijn mensen zouden geen stukje van hun armen of benen hebben bloot gegeven, zij allen zijn eerbiedwaardiger dan jij. En wat antwoordde David? Het gaat om de eer van de Eeuwige, die mij verkoren heeft. De mensen van je vader verwaarlozen de eer van de hemel en houden zich bezig met hun eigen eer. Ik daarentegen verwaarloos mijn eigen eer en hou me bezig met de eer van mijn Schepper.'

23 *Michal, Sja'oels dochter echter, haar werd geen kind geboren, tot de dag van haar dood.* Niet alleen als straf voor haar hoogmoed, maar ook om te voorkomen dat de huizen van David en van Sja'oel, die God gescheiden had, alsnog vermengd zouden raken. En wat had David tegenover de Giv'onieten (zie hoofdstuk 21, en p. 61-63) kunnen doen, wanneer onder het nageslacht van Sja'oel ook zijn eigen kinderen waren geweest!

Zie over Michal ook p. 46.

toekomst spreekt U van het huis van Uw knecht, en dit is de Tora voor de mens, Eeuwige God (19).

David voorzag dat de zegen over zijn huis zou leiden tot zegen voor de hele mensheid, wanneer de masjiach, de zoon van David komen zou. De masjiach is deel van Gods plan met de schepping. Volgens een oude midrasj was de naam van de masjiach al vóór de schepping bekend (Malbiem). De tekst van Davids gebed vinden we ook in 1Kron. 17, maar met een opmerkelijk verschil. Daar staat: *U hebt mij gezien als een reeks mensen* [ketor ha'adam] *in opgaande lijn.* Volgens een late mystieke uitleg zinspeelt David hier op de naam ADaM, waarvan de letters verwijzen naar Adam, David en Masjiach. In de naam Adam lag dus Gods plan met de schepping al besloten, en Davids rijk is daarvan de vooraf-spiegeling (*Me'Am Loeez*).

Terwille van Uw woord en naar Uw hart (21). Deze woorden bevestigen nogmaals dat David niet zichzelf, maar Gods plan centraal stelde.

Daarom zijt Ge groot (22): Gods handelen is niet als het handelen der mensen. God handelt vanuit Zijn onbegrijpelijke liefde en trouw, en daarin schuilt Zijn grootheid (Alsjeich, Abravanel). God is heilig en uniek: *want niemand is aan U gelijk* (22). Israel dient in navolging van God een heilig en uniek volk te worden, afgezonderd van de onreinheid der wereld, en getuige van God uniciteit: *en wie is gelijk Uw volk* (23). Israel vertegenwoordigt Gods heiligheid in de wereld. En de heiligheid van Israel hangt samen met die van het land. Vandaar: *een uniek volk op aarde* (23).

Dan zal Uw Naam groot zijn, zodat men zeggen zal: De Eeuwige van de heirscharen is God over Israel en het huis van Uw knecht David zal vast staan voor U. (26). De grootheid van Gods Naam in de wereld hangt af van Israels getuigenis. Maar tegelijkertijd is Israel aangewezen op Gods zegen: *Nu dan, wees bereid, zegen het huis van Uw knecht voor altijd* (29). (MvL)

David en de tempel

1 *En het gebeurde dat de koning in zijn huis zat en de Eeuwige hem rust gegeven had van al zijn vijanden…*
Deze zin draagt al de kiem van het hele hoofdstuk in zich: David zit in zijn paleis. Maar hij realiseert zich dat de ark van de Koning der Koningen, in een tent verblijft (6:17). En bovendien heeft de Eeuwige hem rust gegeven van al zijn vijanden (dat dit maar tijdelijk was, wist David op dat moment nog niet). Zodat de tijd lijkt aangebroken om ook voor de ark een vast huis te bouwen. Staat niet in de Tora (Deut. 12:9-11): *tot nu toe zijn jullie niet gekomen tot de rust en het erfdeel (–) Maar wanneer jullie wonen zullen in het land dat de Eeuwige jullie God je ten erfdeel geeft, en Hij je rust geschonken zal hebben van al je vijanden (–) dan zal er de plaats zijn die de Eeuwige jullie God zich kiezen zal om daar Zijn Naam te vestigen.* Welnu, het volk wóónt verenigd in het land en de Eeuwige hééft David al rust gegeven van heel wat vijanden.
Vandaar:
2-3 *dat de koning zei tot Natan de profeet: Zie nu, ikzelf zit in een huis van cederen; maar de ark Gods? Die zit in een tentzeil! En Natan zei tot de koning: al wat in je hart is, ga en doe het, want de Eeuwige is met je.*
De profeet Natan begrijpt meteen waar David heen wil en hij beaamt zijn voornemen. Maar hoe valt dan de volgende zin te begrijpen?
4-5 *Maar het gebeurde in dezelfde nacht dat het Woord van de Eeuwige tot Natan kwam, zeggende: Ga, spreek tot Mijn dienaar David: Zo zegt de Eeuwige: Zal jij het zijn die Mij een huis zal bouwen tot Mijn woning?*
Had David niet al het fiat van de profeet? En nu steekt God zelf een spaak in het wiel! Abravanel verklaart: Toen David zijn plan aan Natan opperde, dacht Natan dat Gods geest dit David rechtstreeks ingegeven had, en niet via hem. Vandaar dat Natan zegt: *de Eeuwige is met je.* Met andere woorden: jou en niet mij heeft Hij dit bekend gemaakt, en daarom kan ik je deze raad geven: *Ga en doe het.* Maar hij blijkt zich te hebben vergist, en God corrigeert hem. Zie ook de midrasj in de kolom hiernaast.
Maar waaròm kan David de Tempel niet bouwen? Om twee redenen. De eerste is deze: David was een herder en God maakte hem tot koning en vestigde zijn koningshuis. Zou David dan nu Gods huis vestigen? Alsof het twee gelijken betrof? Loon om loon? Dat zou niet passend zijn. De tweede reden betreft de tijd. Het bouwen van de Tempel stelt de Tora afhankelijk van het ophouden van de oorlogen: *Wanneer Hij je rust zal hebben geschonken van al je vijanden.* Maar in de dagen van David is het nog niet werkelijk zover, evenmin als in de periode daarvoor. Vandaar:
6-7 *Ik woonde toch ook niet in een huis van de dag af dat ik de kinderen Israels uit Egypte bracht tot deze dag, maar heb rondgetrokken in tent en heiligdom. Heb Ik met één van de richteren Israels* [vgl. 1Kron. 17:6] *die Ik geboden heb Mijn volk Israels te weiden, ooit gezegd: Waarom heb je Me geen cederen huis gebouwd?!*
Met andere woorden: dat heb ik nooit gezegd, omdat de tijd nog niet was aangebroken. En ook nu is het nog niet zover.

Midrasj rond hoofdstuk 7
'Zeiden de chachamiem: waarom *in diezelfde nacht?* (7:4). Zei Rabbi Chanina bar Pappa: De Heilige Hij zij gezegend zei tot Natan: Deze man naar wie Ik je stuur is een haastig man. Zorg dat hij niet meteen werklieden komen laat en Ik het allemaal teniet moet doen. Haast je en zeg hem: Niet jij zal het zijn die het huis zal bouwen. Rabbi Simon zei: De Heilige Hij zij gezegend zei tot Natan: die man is een man van beloften, zoals hij gezegd heeft (Ps. 132:2,5): *Gedenk David (–) dat hij de Eeuwige gezworen heeft, de Machtige van Ja'kov een gelofte deed (–); Zou ik mijn oog slaap geven (–) voor ik voor de Eeuwige een plaats heb gevonden?* Haast je en zeg hem: Niet jij zal het zijn die het huis zal bouwen' (Midrasj Sjmoe'el 27).
In de midrasj op Ps. 62 lezen we: 'Ook al zal je zoon Sjlomo het huis bouwen, toch zal het naar jou worden genoemd, zoals er staat (Ps. 30:1): *een psalm, een lied bij de inwijding van het huis, van David.* Niet van Sjlomo, maar van David! Zei Rabbi Jehoeda de zoon van Rabbi Ilai: 'Toen David dit hoorde zei hij: Ik heb al stenen laten hakken voor het Heiligdom! Zei hem de Heilige Hij zij gezegend: Bij je leven! Al het bloed dat je vergoten hebt – als van een ram en een hert is het voor Mij, zoals er staat (Deut. 12:24); *Over de aarde moet je het uitgieten als water.* Zei David: Waarom bouw ik het huis dan niet? Hij zei hem: Mij is bekend dat Israel in de toekomst zondigen zal. Ik zal dan Mijn toorn laten gaan over het huis, maar Israel zal gered worden. Als jij het huis zou bouwen, dan zou het nooit worden verwoest. Zei David, maar het wordt toch mooi? De Heilige Hij zij gezegend antwoordde: Is het niet beter dat Ik mijn toorn laat gaan over het huis en het verwoest en daarmee Israel [*dat erdoor tot inkeer komt*] red?' Het is dus niet om Davids oorlogen dat hij de Tempel niet mag bouwen; dat wordt hem integendeel als verdienste aangerekend.

Na deze twee redenen in enkele woorden te hebben vermeld, volgt nu de nadere verklaring. Vandaar dat God nu nogmaals tot Natan zegt:
8-9. *Zo moet je nu spreken tot mijn dienaar David*. Eerst moet hij hem herinneren aan zijn nederige afkomst, vervolgens aan het feit dat God hem tot heerser over Israel gemaakt heeft, met hem geweest is, de vijanden heeft uitgeroeid die hem belaagden (Sja'oel en de Filistijnen) en hem een naam gemaakt heeft als de groten der aarde. Dit als verklaring van 5: *Zou jij voor Mij een huis bouwen om in te wonen?* Terwijl Ik in feite jòu een plaats in Mijn wereld heb gegeven?
Hierop volgt de verduidelijking van de tweede reden: 10-11 *Ik hèb een plaats gesteld voor Mijn volk Israel, Ik heb het ingeplant, zodat het er wonen kan* en niet meer voor vijanden hoeft te vrezen. Dwz. de juiste tijd voor het bouwen van het huis is nog wel niet aangebroken, maar zodra het volk rust is gegeven zàl het worden gebouwd.
In 12-16 maakt God David dan bekend wannéer het huis gebouwd zal worden en door wie. Maar tevens laat Hij David nog iets anders weten: om zijn lofwaardige voornemen het huis voor God te bouwen zal hij beloond worden doordat God Davids koningshuis tot een koningshuis voor eeuwig maken zal:
12b-13 *Hij laat je nu weten dat Hij jóu een huis zal maken: Wanneer je dagen vervuld zullen zijn en je bij je voorouders ligt, zal Ik jouw zaad na je, dat uit jouw lichaam voortgekomen is, oprichten en Ik zal zijn koningschap vestigen. Hij zal een huis bouwen voor Mijn Naam, en Ik zal de zetel van zijn koningschap voor eeuwig vestigen*. Dwz. dat ook na de dood van David en van zijn zoon het koningschap niet wijken zal van zijn huis.
14 *Ik zal hem zijn tot een vader en hij zal Mij zijn tot zoon, die Ik wanneer hij faalt zal tuchtigen met de roede van mannen, en met de plagen der mensen*. Zoals een vader zich niet afwendt van zijn zoon wanneer die zondigt, maar hem tuchtigt en daardoor zijn liefde blijken laat (vgl. Spr. 23:13):
15 *Want Mijn liefdevolle zorg zal van hem niet wijken, zoals Ik hem van Sja'oel deed wijken, die ik voor jou heb doen wijken.*
16 *Getrouw blijft jouw huis en jouw koningschap voor altijd voor jou* [voor je ogen]. *Jouw zetel zal het zijn, gevestigd voor immer*. Dwz. het zal altijd jòuw koningshuis blijven.

Hoe moeten we na dit alles 1Kron. 22:8 begrijpen, waar David zegt dat hij het huis niet bouwen mag om het bloed dat hij vergoten heeft? Abravanel verklaart: omdat hij nog bloed vergieten moet alvorens het volk rust zal hebben van al zijn vijanden. De werkwoordsvormen voor de toekomende en de verleden tijd worden in de Schrift wel meer verwisseld. Want uit alles blijkt hoezeer God David om zijn voornemen waardeerde en hem ervoor beloonde met een eeuwig koningshuis.
Nergens blijkt dat God hem om zijn oorlogen berispte.

Natan de profeet
Van de profeet Natan zijn geen wonderen overgeleverd, zoals van Eliahoe en Elisja, en hij was geen leider van het volk als Sjmoe'el. Toch is hij een van de voornaamste eerste profeten. Hij was kind aan huis aan het hof van David, met een grote invloed op de koning en op het land. Hij mengde zich actief en met succes in het conflict tussen Adonia en Sjlomo. Ondanks zijn diepe verbondenheid met David schrok hij er niet voor terug de koning op zijn overtredingen te wijzen. In zijn korte, maar doeltreffende vermaning aan David vinden we de eerste ondubbelzinnige expressie van de relatie tussen profeet en koningschap, waarvoor Sjmoe'el de grondslag had gelegd. Natan verzet zich tegen willekeur en het sollen met de wetten. Maar hij staat vol overtuiging en vol vuur achter een goed koningschap. De moedige morele stellingname van Natan is een vuurbaken voor alle waarachtige profeten na hem. Natan is verder de eerste die het vizioen verwoordde van het eeuwige koningschap van het huis van David (2Sam. 7). Hij legde daarmee een van de fundamenten van het vizioen van de messiaanse verlossing in Tenach en traditie. Als leraar en raadsman van Sjlomo had hij ook op hem een grote invloed. Het zo vruchtbare Godsdienstige en politieke beleid van de wijze en rechtvaardige koning Sjlomo is ongetwijfeld deels te danken aan de invloed van Natan. Volgens 1Kron. 29:29 schreven 'Sjmoe'el de ziener, Natan de profeet en Gad de visionair' de geschiedenis van koning David. Deze geschiedenisboeken zijn ons niet overgeleverd. Maar van het schrijverschap en het psychologisch inzicht van Natan krijgen we een indruk uit de beroemd geworden gelijkenis van de arme man en zijn schaapje, dat uitmondt in de gevleugelde woorden *Gij zijt die man* (2Sam. 12). (Vrij naar M. Dovsjani, *Sje'elot wenos'iem beTenach*, Jerusalem 1969.)

Omhoogvliedende letters

Een bladzijde overdenking

De tempel van het lied, zo zegt men, ligt naast de tempel van de ommekeer. Maar ik zeg je: hij *is* de tempel van de ommekeer.
Rabbi Israel Toiv van Modzjitsj

Gebed

Breng ons Uw liefde,
want zij alleen kan wekken
het goede, diep verzonken
in ons binnenste –
laat uit ons lied
weer groen ontluiken
herbouwen kunnen we dan
de binnenwereld van ons
hart,
onder zoveel puin bedolven.
Drenk met juichende water-
stromen
de woestijn in ons binnenste
weer.

Naar het Hebreeuws van P. Toekan

De profeet kunnen we zien als de eerste universele mens in de geschiedenis. Hij is bewogen met alle mensen en richt zich tot hen. Het was geen keizer, maar een profeet [*Mosjè*] die het eerst de eenheid van alle mensen besefte: *De profeten die van oudsher af aan jou en mij vooraf zijn gegaan*, zegt Jeremia tot Chananja, *profeteerden tot vele volken en grote koninkrijken (Jer.* 28:8). En in de woorden van een latere profeet: *Hebben we niet allen één vader? Heeft één God ons niet geschapen? Waarom zijn we dan trouweloos tegenover elkaar, en ontwijden we het verbond van onze vaderen?* (Mal. 2:10).
Zo werd de gedachte van één geschiedenis geboren. Elk voorval, elke situatie is gerelateerd aan Hem, Die heerst over alle naties. Zoals de kennis van de natuur geboren werd uit de ontdekking van beginselen die alles in de natuur bepalen, zo werd het historisch bewustzijn geboren uit het besef van Eén God die over alle gebeurtenissen in de geschiedenis oordeelt' (A.J. Heschel, *The Prophets* I, p. 169-170).

Aan zijn lied kan je horen
dat iemand het koninkrijk van de hemel op zich neemt.
Rabbi Nachman van Breslav

לשבוח גלות	vergeten is ballingschap
לזכור גאולה	herinneren verlossing
(בש"ט)	(Ba'al Sjem Tov)

De grootheid van David

Waarom is de Schrift zoveel strenger over de overtredingen van Sja'oel dan over die van David? Sja'oel verspeelt er zijn koningschap mee. David moet weliswaar zwaar voor zijn zonden boeten, maar hem en zijn huis worden niettemin een eeuwig koningschap beloofd. Het verschil tussen beiden zit hem in de manier waarop ze op hun eigen overtredingen reageren. David deed in alle opzichten volledige omkeer. Hij erkende zijn zonde onvoorwaardelijk, terwijl Sja'oel zijn overtredingen verhulde. Sja'oel zegt (1Sam. 15:3): *Ik heb het woord van de Eeuwige gestand gedaan* en (20): *Ik heb gehoor gegeven aan de stem van de Eeuwige*. De midrasj (op Ps. 100) citeert Spr. 28:13: *Wie zijn overtredingen verhult zal niet voorspoedig zijn, maar die ze bekent en verlaat, zal erbarmen vinden* en laat dit slaan op Sja'oel en David. David verhulde zijn zonden niet: *Want ik ken mijn overtredingen en mijn zonde is steeds voor me* (Ps. 51:5), terwijl Sja'oel zich steeds verontschuldigt (1Sam. 15:24): *Want ik vreesde het volk*, en 15: *het volk heeft erbarmen gehad*. Zich verontschuldigen betekent zich onttrekken aan de verantwoordelijkheid, en dat staat de ware omkeer in de weg.

Jodendom is een religie van geschiedenis, een religie van tijd. De God van Israel werd niet primair gevonden in de natuur. Hij sprak via geschiedenis. De goden van andere volken waren verbonden met plaatsen of dingen; de God van de profeten was de God van het gebeuren: de Verlosser uit slavernij, de Gever van Tora. Veel meer dan in plaatsen of dingen openbaart Hij zich in geschiedenis.
(A.J. Heschel, *God in Search of Man*, p. 200).

David's ommekeer was volledig, en hij geneerde zich niet openlijk voor zijn zonden uit te komen. En zijn eigen ervaringen liet hij tot lering aan anderen strekken. Nadat hij gezegd heeft *mijn zonde staat steeds voor me* (Ps. 51:5) laat hij volgen: *De overtreders zal ik Uw wegen leren en de zondaars zullen zich tot U omkeren* (15).
Wat de rechtvaardige mens kenmerkt is niet in de eerste plaats het doen van het goede. Het is zijn nooit aflatende *strijd* om het doen van het goede. *Daarmee* getuigt hij van de hemel. *Zevenmaal valt de tsaddiek en zevenmaal staat hij weer op* (Spr. 24:16). *Want ook als hij valt wordt hij niet neergeworpen, want de Eeuwige steunt zijn hand* (Ps. 37:24). Niemand heeft dit gedurfder verwoord dan Rabbi Sjim'on ben Lakiesj in jPea 1:1: 'De mens die heel zijn leven een volstrekte booswicht is geweest – wanneer hij tenslotte omkeer doet, worden al zijn overtredingen hem aangerekend als deugden.' Want ze hebben hem tenslotte op de weg naar de hemel gebracht. En in bBerachot 24b en bSanhedrin 99a lezen we: 'Daar waar diegenen zich ophouden die omkeer hebben gedaan, daar kunnen de volmaakte rechtvaardigen niet staan'. 'Omkeer' kunnen we hier begrijpen als het inzicht, gewonnen in de strijd om inzicht in de consequenties van onze overtredingen. Van dit alles is David het grote voorbeeld.

Natan en David (hoofdst. 12)
Met de beroemde gelijkenis van de rijke man die zijn arme medemens zijn enige schaapje ontneemt, beweegt de profeet Natan David tot uit uitspreken van zijn eigen vonnis: *Zowaar de Eeuwige leeft, de man die zoiets doet is een kind des doods*. Waarop Natan de niet minder beroemde woorden spreekt: *Jijzelf bent die man*.
Nu wordt met de gelijkenis alleen gedoeld op het nemen van Bat-Sjèva, en niet op de dood van Oeria. Waarom niet? Abravanel oppert dat David de gelijkenis dan wellicht zou hebben doorzien en omzichtig zou zijn geworden met zijn oordeel. Bovendien: wanneer David de man al een kind des doods noemt voor het stelen van een schaap, dan toch zeker voor moord!
In 12:10 ev. maakt Natan David de consequenties van zijn daden bekend. Ten eerste: Hij heeft Oeria gedood met het zwaard. *Welnu, het zwaard zal van je huis niet wijken*. Vier van zijn kinderen zullen in de toekomst worden gedood: het eerste kind van David en Bat-Sjèva, Avsjalom, Amnon en Tamar (de laatste niet letterlijk, maar wel in haar ziel). In de tweede plaats heeft hij Oeria's vrouw tot de zijne gemaakt, welnu: *zie, ik zal kwaad over je verwekken uit je huis, en zal je vrouwen nemen voor je ogen en haar aan je naaste geven en die zal bij klaarlichte dag bij je vrouwen liggen*. Dit gebeurde letterlijk, toen Avsjalom zijn vader tartte door voor de ogen van heel het volk tot Davids vrouwen te gaan (16:21 ev.). Let wel: Wanneer Avsjalom dit doet handelt hij vanuit zijn persoonlijke wrok en machtsbegeerte. Er is geen sprake van dat zijn daad door de hemel was beschikt. Maar wanneer hij het niet had gedaan, zou er wel een ander zijn geweest die het vonnis Gods zou realiseren. Het is uit het vrije handelen van de mensen dat God Zijn plan met de wereld weeft. Het is belangrijk zich dit bij het lezen van de tekst steeds voor ogen te houden. Zie ook *Tenachon over de Tora* p. 119.

Davids grootste zonde

Davids grootste zonde is dat hij Bat-Sjèva, de vrouw van Oeria de Chittiet van haar man afneemt en Oeria in een veldslag doden laat. In Talmoed en midrasj en bij de grote verklaarders is dit het centrale probleem bij de beoordeling van Davids persoonlijkheid.
Op twee manieren proberen de leraren van de Talmoed de motieven op het spoor te komen die een groot mens als David tot overtreding brengen. Volgens één mening is het morele falen van David het gevolg van een diepgewortelde religieuze hoogmoed: hij zou de aartsvaders Awraham, Jitschak en Ja'akov hebben willen evenaren. We vinden deze gedachte in bSanhedrin 107a:
'Rav Jehoeda geeft de mening van Rav: Nooit mag een mens zichzelf blootstellen aan beproeving. David, de koning van Israel deed dat en kwam erdoor ten val. Hij zei [*tot God*]: Heer der wereld, waarom spreekt men [*in de gebeden*] tot "de God van Awraham, de God van Jitschak en de God van Ja'akov?" En niet tot de God van David? Hij antwoordde: Zij zijn door Mij beproefd, en jij bent niet beproefd. David zei: Heer der wereld, toets en beproef dan ook mij. Want er staat (Ps. 26:2): *Beproef me Eeuwige, toets me.* Hij antwoordde: Ik zàl je beproeven. En niet alleen dat. Hun [*de aartsvaders*] heb ik van te voren niet gezegd waarmee ik ze ging beproeven. Maar jou maak ik bekend dat ik je in je sexualiteit zal toetsen. Daarom staat er (2Sam. 11:2): *En het was tegen de avond dat David van zijn ligplaats opstond en wandelde op het dak van het koningshuis.* Zei Rav Jehoeda: Hij verruilde zijn nachtelijk bed voor een rustbed voor overdag [*toen David hoorde waarmee hij zou worden beproefd, wilde hij zich beschermen tegen de begeerte, door 's nachts niet bij zijn vrouwen te slapen. Daarom legde hij zich te ruste op een rustbed op het dak*].'
Maar juist daar slaat de begeerte toe. De midrasj verklaart Davids overtreding dus niet uit zijn gevoel als koning onschendbaar te zijn en te kunnen doen wat hem goeddunkt, maar graaft dieper: David meent als gezalfde Gods net als de aartsvaders elke toets te kunnen doorstaan. En hij beseft niet de waarheid van het gezegde: 'Hij die groter is dan zijn naaste, diens aandriften zijn groter dan hijzelf' (bSoekka 52a).

Elders in de Talmoed (bSjabbat 56a) vinden we een heel andere benadering. Daar probeert men de zonde van David te kleineren en zelfs te ontkennen! Ziehier de teksten:

'Rabbi Sjmo'el bar Nachmani gaf de mening weer van Rabbi Jochanan: Ieder die volhoudt dat David heeft gezondigd, dwaalt. Want staat er niet (1Sam. 18:14): *Op al zijn wegen was David verstandig en de Eeuwige was met hem*? Is het dan denkbaar dat hij zondigde terwijl de Inwoning Gods met hem was!? Maar [*werpt men tegen*] hoe moet ik dan 2Sam. 12:9 begrijpen, waar staat: *Waarom heb je het woord van de Eeuwige veracht door te doen wat slecht in Zijn ogen*? Dat betekent dat hij het wel wilde, maar het niet deed.'
In de hierop volgende passage tracht Rabbi Jehoeda haNassi (zelf een nazaat van David) langs een andere weg te bewijzen dat David niet gezondigd heeft, of in elk geval niet met een zware zonde.

Tamar en Joseef
Als Davids zoon Amnon op het punt staat zijn halfzuster Tamar aan te randen (2Sam. 13), laat hij de kamer ontruimen met de woorden *hotsi'oe chol iesj me'alai*, letterlijk: 'Leidt iedereen uit van voor me.' Dezelfde woorden die Joseef gebruikt vóór hij zich aan zijn broeders bekend maakt (Gen. 44:1). Daarna uit Amnon in een korte dialoog met Tamar zijn brutale woorden 'Lig met mij, zuster', dezelfde woorden – zij het met een verandering in geslacht van de gebiedende wijs van manlijk naar vrouwelijk en met de toevoeging 'mijn zuster' – die Potifar's vrouw gebruikt wanneer ze haar begerige handen naar Joseef uitstrekt. In beide gevallen reageert het slachtoffer met een vloed van woorden, in dramatisch contrast met de brute bondigheid van de aanrander. Na de verkrachting horen we dat Tamar een *ketonet passiem*, een veelkleurig kleed droeg. Joseef is de enige andere figuur in de Bijbel die ook zo'n kleed draagt. Tamars maagdelijke kleed zal na de gewelddaad evenzeer bebloed zijn als dat van Joseef...
In 2Sam. 13 vinden we dus een briljant ingeweven draad van toespelingen op het verhaal van Joseef, in een geraffineerde omgekeerde chronologische volgorde.
De climax van het Joseefverhaal, *leidt iedereen uit van voor me* is hier het beginpunt, een voorspel voor een gewelddaad van broer tegenover zuster, met fatale gevolgen.
De echo van de mislukte aanrandingspoging bij Joseef en de gelukte bij Tamar, onderstreept het verschil in fysieke kwetsbaarheid tussen mannen en vrouwen. Joseef kan ontkomen; Tamar wordt overweldigd. En het veelkleurige kleed dat bij Joseef het begin is van zijn ongeluk, en een sleutelwoord in zijn hele verhaal, komt in het Tamarverhaal aan het einde, als een symbool voor de persoonlijke tragedie en de sociale degradatie die ze ondergaan moest.
(R. Alter, in *Commentary* nov. 1990).

'Rabbi zegt: deze overtreding is anders dan alle andere overtredingen in de Tora [*dwz. in Tenach*]. Bij alle andere overtredingen staat *en hij deed*, terwijl hier staat [*in de zojuist aangehaalde zin uit 2Sam.* 12:9]: *door te* [willen] *doen*. Het vervolg van de zin: *Je hebt Oeria de Chittiet met het zwaard geslagen* wil zeggen: Je had hem voor de rechtbank moeten dagen, en niet zelf het doodvonnis mogen voltrekken [*Rabbi gaat er vanuit dat Oeria dat verdiende*]. Met de zin: *en zijn vrouw heb je je tot vrouw genomen* wordt bedoeld: Hoewel het allemaal niet volgens de regels is gegaan, verboden was ze je niet. Rabbi Sjmo'el bar Nachmani verklaart dat laatste in naam van Rabbi Jochanan: Ieder die de oorlogen van het huis van David voerde, placht [*voor hij ten strijde trok*] zijn vrouw een scheidbrief te geven [*zodat ze kon hertrouwen wanneer hij sneuvelde en zijn lijk onvindbaar was*].'
Met andere woorden: formeel was Bat-Sjèva een gescheiden vrouw!
Abravanel heeft felle kritiek op deze mening: 'Deze woorden van onze leraren zijn een derasja [*een zoeken naar mogelijkheden*] en daarop hoef ik niet te antwoorden. Rabbi zei dit alles omdat hij zelf een nazaat van David was, en niet volgens de waarheid. Want hoe kan men volhouden dat David het niet gedaan heeft! De Schrift zegt toch uitdrukkelijk dat hij het wèl heeft gedaan? En als David niet gezondigd heeft, waarom zegt hij dan *Ik heb gezondigd tegen de Eeuwige* (12:13)? En waarom deed hij dan op zo'n wijze ommekeer en zei hij (Ps. 51:6) *Want mijn overtredingen, zelf erken ik ze, mijn zonde staat steeds voor me*? En hoe kan ik dat van die scheidbrief aanvaarden? Zei David niet tegen Oeria dat hij die nacht naar zijn vrouw moest gaan? Dat bewijst toch dat er van een scheidbrief geen sprake was? Om dit alles is het mij onverdragelijk de overtreding te vergoelijken. Ik zeg liever: hij heeft zwaar gezondigd, hij heeft de zonde oprecht bekend, hij is tot inkeer gekomen, heeft zijn straf aanvaard en daarmee zijn overtredingen verzoend.' Abravanel verkiest de bittere waarheid boven gedurfde pogingen de overtreding uit te wissen of te verzachten.

Maar daarmee is de vraag nog niet beantwoord wat genoemde Talmoedleraren tot die vergoelijking bracht. Eén antwoord is dat de midrasj in de zware tijden na de val van Jerusalem – 'de stad van David' – en de verwoesting van de Tempel het volk troosten wil door de overtredingen van zijn grote helden met de mantel der liefde te bedekken. En zeker van de koning uit wiens nageslacht eens de masjiach zal opstaan.
Op tal van plaatsen in Talmoed en midrasj worden de overtredingen van David en anderen trouwens breed uitgemeten. Hierboven hebben we een voorbeeld gegeven. Is het verwonderlijk dat de chachamiem, die elke tekst op verscholen mogelijkheden onderzoeken, ook deze bijbelpassages onder de loep nemen? En niet alleen als aanklagers, maar ook als advokaten?

Davids laatste woorden

23:1 *Dit zijn de laatste woorden van David. David, de zoon van Jisjai spreekt, de man die hoog is opgericht spreekt, de gezalfde van Ja'akovs God, de liefelijke van Israels liederen: de geest Gods heeft in mij gesproken, Zijn woord is op mijn tong. De God van Israel zei, tot mij sprak de Rots van Israel...*
En dan volgt wat God hem zei, in woorden die zich aan een eenduidige verklaring onttrekken. Staan we eerst stil bij het zinsdeel: *Dit zijn de laatste woorden van David.* Zijn laatste woorden sprak hij toch vlak voor zijn dood tot Sjlomo (1Kon. 2)? Hier gaat het echter om de laatste woorden die hij sprak vanuit de geest der profetie.
Uit de eerste zin spreekt zijn verwondering dat hij, als zoon van Jisjai, als herdersjongen, zo hoog is opgericht. En nog wel als *de liefelijke van Israels liederen*. Rasji: Israel zingt in het heiligdom alleen de liederen en de psalmen van David.
De woorden van God tot David zouden we als volgt kunnen lezen: *Heerst over de mens een tsaddiek, dan heerst de vreze Gods. Als het licht van de ochtend, als de zon straalt, een ochtend zonder wolken, [stralend] van glans en van regen als gewas op de aarde.* En dan vervolgt David: *Is zo niet mijn huis met God? Want een eeuwige verbond stelde Hij mij, in alles geordend en behoed. Want al mijn redding en al mijn verlangen, zou het niet spruiten? Maar het heilloze, als opgeworpen doornen zijn ze alle tezamen. Niet met de hand kunnen ze weggenomen worden, wie aan ze raken wil, voorziet zich van het ijzer en het hout van speren. In vuur zullen ze worden verbrand, uitgebrand als er rust wordt gevonden.* Vgl. voor dit laatste het slot van Jes. 1 en het slot van zijn boek; Malachi 3:19 (4:1), e.a.

Met dit alles wordt het beeld opgeroepen van het ideale koningschap, met de gezalfde van de Eeuwige aan het hoofd, als een belofte voor de toekomst.

David en de Giv'onieten

1a *En er was honger in de dagen van David, drie jaren, jaar na jaar. En David zocht het Aangezicht van de Eeuwige.*
'Het eerste jaar zei David tot Israel: Zijn er onder jullie soms afgodendienaars? Er staat immers (Deut. 11:16-17): *Hoed je ervoor (–) dat je geen andere goden dient (–) want dan zou de toorn van de Eeuwige tegen jullie ontbranden, en zou Hij de hemel sluiten en zou er geen regen zijn.* Hij ging het na, maar dat bleek het niet te zijn. Het tweede jaar zei hij ze: Misschien zijn er onder jullie die overtredingen [*van ontucht*] begaan. Want er staat (Jer. 3:3): *De buien werden ingehouden en de lenteregen kwam er niet: het voorhoofd van een hoer had je.* Hij ging het na, maar het bleek niet zo te zijn. Het derde jaar zei hij: Het hangt alleen van mij af. Vandaar: *En David zocht het Aangezicht van de Eeuwige*' (bJevamot 78b). Dwz. hij vroeg God om de reden.
1b-2a *En de Eeuwige zei tot David: Over Sja'oel en het bloedhuis, omdat hij de Giv'onieten gedood heeft.*
Nu begrijpen we waarom in 1a staat: *Het was in de dagen van David.* Dat lijkt overbodig, want het tweede boek Sjmoe'el is geheel aan David gewijd. Het blijkt echter te gaan om een zonde van Sja'oel, die pas in de dagen van David verzoend wordt. En waarom niet al in de dagen van Sja'oel zelf? Waarom moet Israel onder David honger lijden om een zonde van Sja'oel? Josef Karo antwoordt (in het voetspoor van Ber.R. 25,3): Omdat er in de dagen van Sja'oel niemand was die het tijdens een hongersnood voor de armen kon opnemen. Daarom stelde de Heilige Hij zij gezegend de honger uit tot de dagen van David. Vandaar: *in de dagen van David.* Abravanel heeft een andere verklaring: de troepen van Sja'oel hebben tegen het bloedbad van Nov niet geprotesteerd, zoals ze dat wel deden toen Sja'oel zijn zoon Jonatan wilde doden (1Sam. 14:45). En dat maakt het volk medeschuldig.

Wat was de zonde van Sja'oel ten aanzien van de Giv'onieten? Dat valt te reconstrueren uit Joz. 9 en 1Sam. 22. In Joz. 9 lezen we hoe de Giv'onieten horen dat Jehosjoea de Kena'anitische volken begint uit te roeien. Ze doen zich nu voor als een niet-Kena'anitische stam, die van zeer ver is gekomen. Op grond daarvan sluit Jehosjoea een verbond met hen. Wanneer het bedrog uitkomt, houdt Jehosjoea het verbond in stand. Het is gesloten in Naam van de Eeuwige, en niemand moet kunnen zeggen (aldus Radak) dat hij eerst een verbond gesloten heeft en ze vervolgens gedood heeft. Jehosjoea maakt ze tot houthakkers en waterputters in het heiligdom, *aan de Plaats die Hij zich kiezen zou.* In 1Sam. 22 horen we hoe het heiligdom nu in Nov is gevestigd. Bij zijn achtervolging van David richt Sja'oel in Nov een bloedbad aan: hij doodt de priesters en het merendeel van de inwoners. Welnu, daar zouden dan ook de Giv'onieten bij zijn geweest en zo zou Sja'oel het verbond met de Giv'onieten hebben geschonden en daarmee de Naam Gods ontheiligd. Dit onrecht werd in de dagen van Sja'oel niet hersteld. De Giv'onieten vragen daar nu om.
2 *En de koning riep de Giv'onieten en zei hun* – nu volgt een lange tussenzin, die de geschiedenis van de Giv'onieten in herinnering

De volkstelling
24:1 *En de Eeuwige ging voort te toornen over Israel en Hij zette David tegen hen op, zeggende: Ga, tel Israel en Jehoeda.*
In de paralleltekst in 1Kron. 21:1 staat: *En Satan stond op tegen Israel en zette David aan Israel te tellen.* Satan staat in de Joodse traditie voor het beproevende, toetsende aspect Gods. Ditmaal doet het zich voor als een hoogmoedig verlangen in Davids hart om het volk te tellen. Een militaire reden was er niet voor: David had zojuist schitterende overwinningen behaald. Het motief voor de telling was dus trots om de veelheid van zijn volk.
Maar waarom staat er *De Eeuwige voer voort te toornen over Israel?* En waarom wordt Israel gestraft via een overtreding van David? Abravanel wijst erop dat het volk voor hun steun aan Avsjalom al gestraft was met het sneuvelen van 20 000 medestanders van Avsjalom. Nog niet gestraft was echter de steun aan de opstand van Sjeva ben Bichri. En die was in wezen nog ernstiger; Avsjalom was tenslotte een zoon van David, Sjeva een pure opportunist. De plaag die op de volkstelling volgt zou dan de straf voor déze ontrouw zijn. Want ongestraft kan zoiets niet blijven: het volk beloofde Jehosjoea, en daarmee aan al zijn toekomstige leiders: *Wie weerspannig tegen je is zal sterven.*
David volgt zijn trots en geeft opdracht het volk te tellen, ondanks Joav die hem ervan weerhouden wil: Moge God je nóg meer volk geven, maar waarvoor is die telling nodig?! Volgens vele verklaarders ligt de overtreding van David niet alleen in het feit van het tellen zonder noodzaak, maar ook in het feit dat hij het volk rechtstreeks en niet indirect zou hebben geteld. In *Tenachon over de Tora* (blz. 298/9) sneden we dit onderwerp al aan.
We voegen daar nu nog een en ander aan toe. Citeren we om te beginnen Rambam (Hilchot temidien oemoesafien, 4,4): 'En waarom telt hij (*nl. de priester*) het aantal

roept – *de Giv'onieten waren niet uit de kinderen Israels, maar een rest van de Emorieten. En de kinderen Israels hadden hun gezworen, maar Sja'oel zocht ze te slaan, in zijn ijver voor de kinderen van Israel en Jehoeda* – waarna in 3 de draad weer opgenomen wordt:
3 *En David zei tot de Giv'onieten, wat kan ik jullie doen, en waarmee kan ik jullie verzoenen, zodat je het erfdeel van de Eeuwige zegenen zal?* De Giv'onieten geven te kennen niet uit te zijn op zilver of goud uit het huis van Sja'oel, en evenmin op de dood van iemand uit Israel. Daarop zegt David: *Wat jullie zeggen zal ik jullie doen.* Ze antwoorden (5): *De man die ons wilde verdelgen, die het in de zin had ons uit te roeien in alle grenzen van Israel – laat ons gegeven worden zeven mannen van zijn zonen, opdat we ze ophangen voor de Eeuwige, in Giv'at Sja'oel, de verkorene van de Eeuwige.* Giv'at Sja'oel was de residentie van Sja'oel. Tweemaal gebruiken de Giv'onieten de Naam '*de Eeuwige*'! Is Hij voor hen niet meer dan een plaatselijke God, in wiens naam ze nu de wrede praktijken van hun volk voortzetten? Is dat de manier waarop ze 'het erfdeel van de Eeuwige zegenen kunnen'? In het heiligdom blijken ze over de God van Israel weinig te hebben geleerd! Wat ze van David vragen vergt zware overtredingen van de Tora: executie zonder vorm van proces; de lijken laten hangen (vgl. Deut. 21:22-23) en de zonde van de vaderen verhalen op de kinderen.
6 *En de koning zei: Ik zal ze geven. Maar de koning spaarde Mevibòsjet, de zoon van Jonatan, de zoon van Sja'oel, wegens de eed van de Eeuwige die er tussen hen was, tussen David en Jonatan, de zoon van Sja'oel* (vgl. 1Sam. 20:14-16).

David gàf de zeven nakomelingen van Sja'oel (de Mevibòsjet die daarbij genoemd wordt is natuurlijk een andere dan de zoon van Jonatan). Waarom? De Talmoed (bJevamot 79:1) heeft dit antwoord: 'Zei Rabbi Jochanan in naam van Rabbi Sjim'on ben Jehotsadak: beter is het dat één letter van de Tora ontworteld wordt, dan dat de Naam van de Eeuwige in het openbaar wordt ontheiligd. Opdat de voorbijgangers zullen zeggen: Wat is er met dezen [*die hier opgehangen zijn*] gebeurd? [*En opdat dan het antwoord luiden zal*]: Dit zijn kinderen van de koning. En [*zal men dan verder vragen*]: wat hebben die gedaan? Ze hebben hun hand uitgestrekt naar vreemdelingen die achter Israel zijn meegetrokken. En dan zal men uitroepen: Is er één ander volk dat zozeer waard is dat men zich erbij aansluit! Want wanneer dit [*vonnis*] al geldt voor nazaten van de koning, hoeveel te meer niet voor de gewone mens. En als dat voor vreemdelingen geldt, hoeveel temeer niet voor Israel zelf!'

'De Talmoed leert ons dat mensen die het recht van vergelding eisen, niet tot vergeving verplicht kunnen worden. De Talmoed leert dat Israel anderen dit recht van vergelding niet betwist. Maar al ontzegt Israel anderen dit recht niet, het eist het niet op voor zichzelf. Ook dit leert de Talmoed: Israel zijn betekent: niet wedervergelden' (E. Levinas, *Quatre lectures talmudiques*, 1968).

Het verhaal is van een diepe tragiek: De vreemdeling binnen Israel, die onrecht is gedaan, kan eisen wat zijn cultuur hem ingeeft. David kan daaraan geen voorwaarden verbinden, ook niet wanneer de dat hij nodig had naar de vingers [*die ze opstaken' vgl. mJoma* 2.1], en telt hij niet de mensen zelf? Omdat het verboden is Israel anders te tellen dan indirect, zoals er staat [van Sja'oel in 1Sam. 15:4]: *Hij telde ze via hoeven.*' Ieder leverde nl. een hoef van zijn kleinvee in, en die hoeven telde Sja'oel. Zoals in Ex. 30 het volk indirect werd geteld door de bijdrage van een halve sjèkel.
Dit verbod mensen rechtstreeks te tellen is nog altijd even actueel: 'Ieder mens is een wereld op zichzelf, een volledige, unieke en eenmalige wereld. Zien we in de mens alleen het gemeenschappelijke, datgene wat geteld kan worden, dan ontkennen we zijn unieke 'ik' en brengen we hem onder in een technisch kader. En daarom mogen we mensen alleen tellen wanneer daar een bizondere reden voor is, en dàn nog alleen indirect. Wie de nummers heeft gezien die in het vlees van mensen werden gebrand, weet wat het lot is van de mens die tot nummer is gemaakt, en waarin het beeld Gods niet meer gezien wordt' (J. Jacobson, *Chazon beMikra*, p. 137).
Ook ditmaal bekent David meteen zijn falen en voor het eerst in zijn leven valt hem een openbaring via een engel toe: *En David zei tot de Eeuwige, toen hij de engel zag die het volk sloeg: zie, ik ben het die gezondigd heeft, ik ben het die is afgeweken, maar dezen, die schapen, wat hebben zij gedaan? Laat Uw hand toch zijn tegen mij en het huis van mijn vader!* (17). Ook deze grootheid van geest blijft niet zonder gevolgen: *En Gad* [de profeet] *kwam op die dag tot David en zei hem: Ga, richt de Eeuwige een altaar op, op de dorsvloer van Aravna de Jevoesiet* (18). In 1Kron. 22:1 lezen we dat daarmee de plaats gewijd werd waar later de Tempel zou komen! Het is het inzicht in zijn overtredingen die David tot een voorbeeld maakt voor alle geslachten. Zoals de Talmoed zegt (bBerachot 34b): 'Daar waar zij staan die omkeer doen, zelfs een volmaakte rechtvaardige kan dáár niet staan.'

eisen indruisen tegen Tora: 'Want beter is het dat één letter van de Tora ontworteld wordt, dan dat de Naam van de Eeuwige in het openbaar wordt ontwijd'. Maar is het maandenlang laten hangen van de lijken en het laten boeten van de kinderen voor de zonde van hun vader dan géén ontwijding van de Naam? jKidoesjien 4,1 antwoordt: 'het heiligen van de Naam is belangrijker dan het ontwijden van de Naam'. Met andere woorden: het heiligen van de Naam, door zichtbaar te maken dat de vreemdeling in Israel naar eigen inzichten recht wordt gedaan, wordt belangrijker geacht dan de ontwijding van de Naam die dit naar het recht van Tora met zich meebrengt. Volgens dezelfde plaats in de Jerusalemse Talmoed zou het voorval zó'n indruk hebben gemaakt, dat velen zich tot het Jodendom bekeerden.
Suggereert de tekst verband tussen het onrecht, dat de waterdragers en houthakkers is aangedaan en de consequenties daarvan? Het land wordt water onthouden, en de nazaten van Sja'oel worden gehangen aan het hout van de galg.

De lijken blijven hangen *van de eerste dagen van de oogst, het begin van de roggeoogst* (9), dwz. in de eerste maand, rond Pesach, tot *de regen over hen viel uit de hemel* (10), dwz. tot in de zevende maand, na Soekkot, wanneer de regentijd verwacht kan worden. Al die maanden houdt Ritspa bat Aya de wacht bij de lichamen, *en niet liet ze overdag het gevogelte van de hemel op hen rusten, noch 's nachts de dieren van het veld.* Zo wordt het verhaal van het onverzoenlijke recht besloten met het beeld van het erbarmen: 'Wat overblijft na zoveel bloed en tranen, vergoten in de naam van onsterfelijke beginselen, is de zelfverloochening van de enkeling, die tussen het ketsen van recht tegen recht en al de tegenstrijdige wendingen van het recht, zonder aarzelen een zekere en rechte weg vindt' (Levinas, aldaar).

Het erbarmen van Ritspa over de lijken van haar zonen doet David beseffen dat ook de lijken van Sja'oel en Jonatan nog niet in het graf van hun voorouders zijn bijgezet (vgl. 1Sam. 31:10-13).
12-14 *En David ging en nam de beenderen van Sja'oel en de beenderen van Jonatan zijn zoon van de burgers van Javeesj Gil'ad, die ze afgenomen hadden van het plein in Beet Sj'an, waar de Filistijnen ze opgehangen* [!] *hadden op de dag dat de Filistijnen Sja'oel op Gilboa hadden verslagen. En hij bracht de beenderen van Sja'oel en de beenderen van Jonatan zijn zoon vandaar op, en verzamelde ze met de beenderen van de gehangenen. En men begroef de beenderen van Sja'oel en van zijn zoon Jonatan in het land Binjamin, in Tsela, in het graf van Kisj zijn vader. En ze deden alles wat de koning had geboden* [dwz. alles wat een koninklijke begrafenis vergt]. *En daarna verhoorde God het land* [en kwam de regen terug].
Nu blijkt het in 1b om twéé dingen te zijn gegaan: *om Sja'oel èn om het bloedhuis omdat hij de Giv'onieten had gedood.* De Giv'onieten hebben hun recht gekregen. Maar Sja'oel? God laat zich pas verbidden wanneer ook hij zijn koninklijke recht gekregen heeft! Het onrecht door Sja'oel aan anderen begaan, doet niet af aan het recht dat hemzelf toekomt. Het is het erbarmen van Ritspa dat David dit doet beseffen. Het strenge recht Gods (*dien* of *gevoera*) gaat gepaard met Zijn *chèsed*, Zijn liefdevolle zorg.

Davids lofzang (2Sam. 22)
Aan het begin van de Samuelboeken vinden we het lied van Channa (1Sam. 2) en tegen het einde het lied van David. Dit lied komt in iets afwijkende vorm ook voor als Ps. 18. Het gedicht bestaat uit drie delen. Het eerste (2-19) evoceert in een uitbundige poëzie Davids emoties van vóór zijn troonsbestijging. Daartegenover staat het derde deel (33-51), dat net als het eerste uit vier eenheden bestaat. Hier ligt het accent op de emoties van na zijn troonsbestijging. Het middendeel (20-32) behelst overpeinzingen over de wegen van de voorzienigheid.
Het eerste en laatste deel corresponderen aldus met elkaar: de eerste eenheid (2-3) komt overeen met de laatste (50-51), de tweede (4-7) met de voorlaatste (47-49), de derde (8-16) met 44-46 en de vierde (17-20) met 33-43.
Het middendeel heeft als struktuur het 'loon om loon': God gedraagt zich tegenover de mens zoals de mens zich tegenover Hem gedraagt. Met als afsluiting 31-32: *Want wie is God behalve de Eeuwige, en wie een rotssteen behalve onze God?* wat weer correspondeert met de afsluiting van de eerste eenheid (2-3).
Het middendeel draagt een rustig, overpeinzend karakter, in tegenstelling tot de overweldigende en gewaagde poëzie van het eerste en het derde deel. Eén voorbeeld, waarin Gods reddende macht aldus geschilderd wordt (9-13):

Rook ging op uit Zijn neusgaten,
verterend vuur uit Zijn mond
kolengloed brandde uit Hem,
Hij boog de hemel, daalde neer,
mist onder Zijn voeten,
Hij reed op de cheroev en vloog,
zeilde op vleugels van wind,
duisternis stelde Hij om zich als scherm,
watermassa's, dichte wolken,
en nog brandde de weerschijn als
vurige kolen.

Vgl. voor een nadere analyse R. Alter, *The Art of Biblical Poetry.*

Lernen met Tenachon
Bij deze rubriek kunt u het best als volgt te werk gaan: 1. *Lees (of in elk geval blader) 2 Sjmoe'el een keer door: 2. bespreek daarna met een of meer anderen (een deel van) onderstaande vragen; 3. lees tenslotte deze aflevering van Tenachon in zijn geheel.*

Vraag 1: 2 Sjmoe'el kan in twee delen worden verdeeld: Davids glorietijd en Davids neergang. Waar zou u de grens tussen beide delen leggen? Welke gebeurtenis markeert de omslag van glorie naar neergang?
Vraag 2: Tegen wie moet David in het eerste deel van 2 Sjmoe'el (over zijn glorietijd) strijd leveren? Kunt u op grond daarvan dit eerste deel nog weer in tweeën delen?
Vraag 3: Welke rol speelt David persoonlijk in de strijd om het koningschap? Wat zegt dat over hem?
Vraag 4: Lees het eerste stuk van 'Het tweede boek Sjmoe'el' (p. 49v tot aan: De hoofdstukken 9-20: Davids neergang). Hoe worden vraag 1-3 hier beantwoord?

Vraag 5: Lees Deut. 10:1-9; Ex. 25:10-16 en Num.; 4:1-5,15. Wat was de ark? Hoe heet de ark volluit? Wat zou dat betekenen?
Vraag 6: Door wie en hoe moest de ark worden vervoerd?
Vraag 7: Waarom zou de ark niet mogen worden vastgepakt (zelfs niet door zijn dragers)? Vraag u bij het denken over deze vraag af: Wat doe je in wezen als je iets vastpakt?
Vraag 8: Lees 1Sam. 4. Waarom nam Israel de ark mee in de strijd tegen de Filistijnen? Waarom was dat onjuist?
Vraag 9: Lees 'De ark weggevoerd' (p. 38v) en 'De ark nog éénmaal meegenomen' (p. 52). Hoe wordt vraag 8 hier beantwoord?
Vraag 10: Lees 2Sam. 6. Welke fouten worden gemaakt in vs 3-6?
Vraag 11: Waarover gaat de ruzie tussen David en Michal (vs 20-22) eigenlijk?
Vraag 12: Lees 'De ark naar Jerusalem' (p. 53v). Hoe worden vraag 10 en 11 hier beantwoord?
Vraag 13: Lees Deut. 12:1-12 en 2Sam. 7:1-3. Waarom wilde David een tempel bouwen? En waarom kon en moest dat volgens hem op dat moment?
Vraag 14: Lees 2Sam. 7:1-17. Waarom mag David volgens deze tekst de tempel niet bouwen? En waarom Sjlomo wel?
Vraag 15: Lees 1Kron. 22. Waarom mag volgens déze tekst David de tempel niet bouwen? Kunt u dat 'rijmen' met de redenen die in 2Sam. 7 worden gegeven?
Vraag 16: Lees 'David en de Tempel' (p. 55v). Hoe worden vraag 13-15 hier beantwoord?
Vraag 17: Lees het 2e deel van 'Midrasj rond hoofdstuk 7' (p. 55 vanaf: In de midrasj op Ps. 62). Waarom mag volgens deze midrasj David de Tempel niet bouwen?

Vraag 18: Lees 2Sam. 11. Welke van de Tien Woorden overtreedt David in dit verhaal?
Vraag 19: Hoe zou het komen dat David deze overtredingen beging? (Beantwoord deze vraag voor elke overtreding apart.)
Vraag 20: Lees 2Sam. 12:1-25). Hoe reageert David zelf op zijn overtredingen? Vgl. ook Ps. 51.
Vraag 21: Wat zijn de consequenties van Davids overtredingen? Tot hoever in 2Sam. zijn die consequenties voelbaar?
Vraag 22: Waaruit blijkt dat de Eeuwige David zijn zonde vergeeft (12:13)?
Vraag 23: Vergelijk de overtredingen van Sja'oel (1Sam. 13:5-14); 15:1-19; zie ook p. 35v en 41v) met die van David. Welke zijn ernstiger?
Vraag 24: Vergelijk de reaktie van Sja'oel op zijn overtredingen (zie vooral 1Sam. 13:11v; 15:13-15, 20-21, 24-25) met die van David. Wat is het verschil?
Vraag 25: Waarom zou Sja'oel worden gestraft met het verlies van het koningschap en David niet?
Vraag 26: Lees het 2e deel van 'Het tweede boek Sjmoe'el' (p. 49v vanaf: De hoofdstukken 9-20: Davids neergang, tot aan: Maar er is een tweede slot). Hoe wordt vraag 19:8-22 hier beantwoord?
Vraag 29: Lees 'De grootheid van David' (p. 59). Hoe worden vraag 24 en 25 hier beantwoord?
Vraag 30: Wat kunnen we uit het verhaal van David leren over de vraag: Betekent vergeving hetzelfde als kwijtschelding van straf?

Vraag 31: Lees 2Sam. 21:1-14. Is wat de Giv'onieten eisen (vs 6) in overeenstemming met de Tora? Zo nee, op welk(e) punt(en) niet?
Vraag 32: Waarom zou David de eis van de Giv'onieten inwilligen?
Vraag 33: Lees het middelste deel van David en de Giv'onieten' (p. 61 vanaf 3 *en David zei* tot aan: Het erbarmen van Ritspa). Hoe worden vraag 31 en 32 hier beantwoord?

(DvU)

Colofon
Tenachon verschijnt elke twee maanden.

Uitgever:
B. Folkertsma Stichting voor Talmudica
B. Folkertsma Center for Jewish Studies
Burgemeester Lambooylaan 18
1217 LD Hilversum (035-219406)
Redactie: Eli Whitlau
Abonnementen:
Boekencentrum b.v.
Postbus 29
2700 AA Zoetermeer
(079) 615481
Abonnementsprijs: *f* 70,– per jaar.
Prijs van losse nummers *f* 12,50
Het abonnementsjaar loopt van 1 oktober tot 30 september

© 1987 B. Folkertsma Stichting voor Talmudica